

از مجموعه‌ی

«گام به گام» (ادبیات)

روشی برای پرورش
تفکر فلسفی در
کودکان و نوجوانان

دنیایی که نمی‌شناسد

کتاب کار مربی
برای کودکان ۱۰ تا ۱۲ سال
گروه سنی «ج»
نویسنده: محبوبه اسپیدکار

«با تشکر از همراهی خانم فاطمه روحی رحیم در بازنگری فعالیت‌های این گروه سنی»

۳۷۰	اسپیدکار، محبوبه
۵۷	دنیایی که نمی‌شناسم / نویسنده محبوبه اسپیدکار - تهران: کانون پرورش فکری
۴۷۱۵ الف	کودکان و نوجوانان، ۱۳۹۱.
	[۸۸] ص: مصور، عکس - (...مجموعه گام به گام تا اندیشه، روشی برای
	پرورش تفکر فلسفی: جلد سوم)
	ISBN: 978-964-391-697-8
	ISBN: 978-964-391-699-2
	شابک دوره)
	فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
	۱. کودکان - فلسفه - راهنمای آموزشی. ۲. اندیشه و تفکر - راهنمای آموزشی
	(ابتدایی). ۳. اندیشه و تفکر خلاق - راهنمای آموزشی (ابتدایی). ۴. شناخت
	در کودکان - راهنمای آموزشی (ابتدایی). الف. کانون پرورش فکری کودکان
	و نوجوانان، به عنوان.

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

- دنیایی که نمی‌شناسم (از مجموعه‌ی گام به گام تا اندیشه) نویسنده: محبوبه اسپیدکار □ ویراستار: مریم قنواتی □
 ناظر هنری: کوروش پارسا نژاد □ طراح گرافیک: مهشید مهاجر □ صفحه‌آرا: شیده زوین □ چاپ اول: ۱۳۹۱ □
 تعداد: ۵۰۰۰ نسخه □ لیتوگرافی و چاپ: کانون‌چاپ □ کلیه حقوق محفوظ است. □
 تهران، خیابان خالد اسلامبولی، شماره ۲۶ □ تلفن: ۸۸۷۱۱۲۷۰ و ۸۸۷۱۵۵۴۵ □
 مرکز پخش: تهران، خیابان فاطمی، خیابان حجاب، مرکز فروش و اشتراک □ تلفن: ۸۸۹۶۴۱۱۵ و ۸۸۹۶۲۹۷۲ □
 نشانی اینترنتی: www.kanoontolid.com □ www.hodhod.ir □ پست الکترونیکی: kanoon.tolid.entesharat@gmail.com □
 شماره چاپخانه: ۱۰۰۱۸۰۰ □ شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۱-۶۹۷-۸ □ ISBN 978-964-391-697-8
 ISBN 978-964-391-699-2 □ شابک دوره: ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۱-۶۹۹-۲ □

پيامک
 خواهشمند است نظرات خود را درباره‌ی این کتاب، با ذکر نام آن به‌صورت پیامک برای ما ارسال فرمایید.

فهرست مطالب

۴۹	جلسه‌ی یازدهم
۵۲	جلسه‌ی دوازدهم
۵۵	جلسه‌ی سیزدهم
۵۸	جلسه‌ی چهاردهم
۶۱	جلسه‌ی پانزدهم
۶۴	جلسه‌ی شانزدهم
۶۷	جلسه‌ی هفدهم
۷۰	جلسه‌ی هجدهم
۷۳	جلسه‌ی نوزدهم
۷۶	جلسه‌ی بیستم
۷۸	جلسه‌ی بیست و یکم
۸۰	جلسه‌ی بیست و دوم
۸۳	وسایل و امکانات مورد نیاز این گروه
۸۵	پی‌نوشت‌ها

۹	پیش‌گفتار
۱۱	مقدمه
۱۳	سخنی با مربیان، معلمان و والدین
۱۵	درباره‌ی کودکان ۱۰ تا ۱۲ ساله
۱۶	جلسه‌ی اول
۲۲	جلسه‌ی دوم
۲۵	جلسه‌ی سوم
۲۸	جلسه‌ی چهارم
۳۱	جلسه‌ی پنجم
۳۴	جلسه‌ی ششم
۳۷	جلسه‌ی هفتم
۴۰	جلسه‌ی هشتم
۴۳	جلسه‌ی نهم
۴۶	جلسه‌ی دهم

پیش‌گفتار

درباره‌ی مجموعه‌ی «گام به گام تا اندیشه»

کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، سازمانی است که با هدف پرورش جنبه‌های مختلف تفکر در کودکان و نوجوانان در سال ۱۳۴۲ تأسیس شد. هم‌اکنون مراکز فرهنگی و هنری این سازمان با سی و دو فعالیت فرهنگی، هنری و ادبی، با روش‌های مختلف به پرورش اندیشه و کشف استعدادها و مخاطبان می‌پردازند. از حدود چهل سال پیش، پرورش تفکر انتقادی، به واسطه‌ی فعالیت‌هایی چون «بحث آزاد، بحث کتاب و بحث فیلم» در کنار بسیاری دیگر از فعالیت‌ها در مراکز کانون، به پرورش نسلی صاحب‌نظر، متخصص و متفکر در حوزه‌های هنر، ادبیات و فرهنگ منجر شده است. تاریخچه‌ی تجربه‌ی کار متمرکز بر این موضوع، و آسیب‌شناسی بازخورد فعالیت‌ها، بهترین ابزار برای تشخیص نیاز پرداختن به پرورش تفکر فلسفی در کودکان و نوجوانان بود.

در سال ۱۳۸۵ این موضوع در دستور کار کارشناسان و پژوهش‌گران کانون قرار گرفت. در مطالعات اولیه، روش‌های فعلی پرورش تفکر فلسفی که با نام «آموزش فلسفه برای کودکان»^۱ از آن یاد می‌شود نیز مورد توجه قرار گرفت؛ اما تجربه‌ی پرورش تفکر انتقادی^۲ در مخاطبان، و ضرورت‌ها و نیازهایی که هم‌اکنون بررسی‌ها، در حیطه‌ی پرورش فکری کودکان و نوجوانان، در مراکز نشان می‌دهد، به چیزی فراتر از پرورش تفکر انتقادی، خلاق یا تحلیلی نیاز داشت. مراحل مطالعاتی و پژوهشی کار در حدود دو سال طول کشید تا در نهایت طرح «گام به گام تا اندیشه» با هدف پرورش تفکر فلسفی، آماده‌ی ورود به گردش کاری مراکز فرهنگی - هنری شد. در یک دوره به صورت آزمایشی، طرح در چهار مرکز فرهنگی - هنری (چهار منطقه‌ی شهر تهران) اجرا شد که هشت گروه سنی از کودکان و نوجوانان، (دختران و پسران به صورت مجزا)، در این برنامه‌ی پژوهشی شرکت کردند. ارزشیابی طرح، (حدود یک سال هنگام اجرای طرح) توسط گروه مستقلی از پژوهشگران صورت گرفت که در شهریور ماه سال ۸۷ نتایج آزمون‌ها و ارزیابی‌ها اعلام شد. با آگاهی از موفقیت

نسبی طرح در دستیابی به اهداف در گروه‌های سنی مختلف، مجدداً بازنویسی شد و براساس یافته‌های پژوهشگران تغییراتی در آن صورت گرفت^۳، به این ترتیب در دور دوم اجرای آزمایشی، این طرح در بیست مرکز فرهنگی-هنری شهر تهران و ۲۵ مرکز فرهنگی-هنری در سایر استان‌های کشور به اجرا درآمد. این طرح در اصول، مانی و روش‌های اجرا، وجوه تشابه و افتراق زیادی با آنچه امروزه برنامه‌ی «آموزش فلسفه برای کودکان» خوانده می‌شود دارد. از تشابهات آن می‌توان به یکی بودن اهداف تعیین شده در بخش مهارت‌های کلامی و مشارکت در مباحث گروهی، که خود ضامن اهداف فرعی زیادی است، اشاره کرد و از وجوه افتراق اصلی آن نیز می‌توان موارد زیر را برشمرد:

تمرکز بر وجه غالب تفکر شهودی^۴ و نحوه‌ی ارزش‌سنجی و معرفت‌شناسی با توجه به «فلسفه‌ی اسلامی» در این طرح و تمرکز بر وجه غالب تفکر انتقادی و نحوه‌ی ارزش‌سنجی و معرفت‌شناسی با توجه به «فلسفه‌ی اجتماعی غرب» و پرورش مهارت‌های ارتباطی در برنامه‌ی آموزش فلسفه برای کودکان.

این برنامه هم اکنون در مراکز کانون در حال اجراست.

مقدمه

بی‌شک قوه‌ی تعقل و تفکر مهم‌ترین وجه تمایز انسان از سایر موجودات است. موج رویکرد جوامع به آموزش «تفکر محور» نیز از همین اهمیت نشأت می‌گیرد. هم اکنون متخصصان حوزه‌ی اندیشه انواع مختلفی از تفکر را معرفی کرده‌اند که پرورش هر یک از آن‌ها توانمندی‌های متفاوتی را در شخص پدیدار می‌کند؛ مثلاً محصول تربیت «تفکر انتقادی» با «تفکر خلاق» ممکن است کاملاً متفاوت باشد؛ اما در نهایت هر یک اهمیت و ضرورت خاص خود را دارد؛ البته در شرایط ایده‌آل توقع می‌رود یک انسان سالم بتواند از تمام ظرفیت‌های ذهنی خود استفاده کند و به فراخور ضرورت‌ها از همه‌ی جنبه‌های تفکر به خوبی بهره‌برد. در حال حاضر به نظر می‌رسد در آموزش و پرورش رسمی به دلایل مختلف بعضی جنبه‌ها کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. یکی از این جنبه‌ها «تفکر فلسفی» است. این نوع تفکر به دلیل رویکردهای مختلفی که فلسفه در دوران تکامل خود داشته تاکنون تعریف دقیق و روشنی نداشته است و به نظر می‌رسد تعاریفی که برای این نوع تفکر ارائه می‌شوند، گاه تلفیقی از تعریف چند نوع تفکر است که گاه معرف جنبه‌ی جدیدی از تفکر نیست. در این میان بیش‌ترین تمرکز و تأکید در تعریف‌های موجود بر پرورش «تفکر انتقادی» (با اضافه شدن مهارت‌های برقراری ارتباط) است. علت این تأکید را علاوه بر اهمیت این نوع از تفکر می‌توان به جریان‌های حاکم بر فلسفه‌ی غرب در قرون اخیر نسبت داد. در حال حاضر فلسفه‌ی حاکم و غالب در کشورهای غربی را فلسفه‌هایی با مبانی اجتماعی تشکیل می‌دهند. اصولاً فلسفه‌ی اجتماعی را می‌توان متفکر نقد دانست. در رد و تأیید یکی دانستن تفکر فلسفی و تفکر انتقادی بحث و نظر بسیار است؛ اما آن‌چه در آن شک نیست، این است که تفکر فلسفی شرقی و به‌خصوص اسلامی علاوه بر نقد و استدلال، ویژگی‌های مهم دیگری نیز دارد که بی‌توجهی به آن پیامدهایی خواهد داشت که در این مقدمه مجال پرداختن به آن‌ها نیست.

در این میان یک حقیقت مهم وجود دارد و آن این که تفکر انسان منشأ رفتارهای اوست و یک تربیت

موفق شخص را برای زندگی در جامعه‌اش آماده می‌کند نه برای تعارض با آن. نمی‌توان به انسانی که در شرق زندگی می‌کند آموخت یا روش‌های مغرب زمین فکر کند یا عکس آن؛ البته در شرایط متعالی تردیدی وجود ندارد که در صورت هدایت صحیح، منشأ اندیشه‌ی انسان نسبت به جهان ریشه در فطرت او دارد و از آن‌جا که فطرت انسان‌ها در هر جای جهان که زندگی کنند یکی است، اندیشه‌های آنان نیز از یک ریشه خواهد بود؛ اما در شرایط عادی زندگی، اختلافات جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی در هر جامعه‌ای طلب می‌کند روش‌های تفکر نیز متناسب با همان جامعه پیشنهاد شود. آن‌چه در این مجموعه پیش‌رو دارید، روشی است برای پرورش تفکر فلسفی که متناسب با کودکان ایرانی تنظیم و پیشنهاد شده است.

این مجموعه در ۴ عنوان و متناسب با ساختار ذهنی چهار گروه سنی به شرح زیر تهیه شده است:

عنوان اول: «جعبه‌های ذهن»، برای گروه سنی «الف» (کودکان ۵ و ۶ سال)

عنوان دوم: «آینه‌ی حواس»، برای گروه سنی «ب» (کودکان ۷ تا ۹ سال)

عنوان سوم: «دنیا‌یی که نمی‌شناسم»، برای گروه سنی «ج» (کودکان ۱۰ تا ۱۲ سال)

عنوان چهارم: «من و هستی»، برای گروه سنی «د» و «ه» (نوجوانان)

فعالیت‌های این طرح به عنوان الگویی مناسب برای مربیان علاقه‌مند به پرورش تفکر فلسفی ارائه شده است؛ بنابراین با دقت در اهداف و توجه به ویژگی‌های رشد بچه‌ها، این امکان برای مربیان مجرب فراهم است که به خلق فعالیت‌های دیگری با همین ویژگی‌ها دست بزنند. این روش نتیجه‌ی سال‌ها مطالعه و تجربه‌ی کار مستقیم با کودکان و نوجوانان است که گرچه خالی از عیب و نقص نیست، امید است گامی کوچک در راه تعالی روح و اندیشه‌ی آینده‌سازان این مرز و بوم باشد.

سخنی با مربیان، معلمان و والدین

تفکر فلسفی نتیجه‌ی مجموعه‌ای از مهارت‌های ذهنی، یا به عبارتی به کارگیری جنبه‌های مختلفی از تفکر است. اهم این جنبه‌ها تفکر خلاق، انتقادی، منطقی و شهودی هستند که البته به آن‌ها مهارت‌های برقراری ارتباط را نیز باید اضافه کرد. نباید فراموش کرد در عین حال تفکر فلسفی یک یا جمع این توانمندی‌ها نیست؛ بلکه نگرش و بینشی است حاصل به کارگیری جنبه‌های تفکر در شناختی متفاوت از جهان و یافتن جهان بینی شخصی. نکته‌ی کلیدی‌ای که باید در این مقوله به آن توجه داشت نوع دخالت این جنبه‌ها در تشکیل تفکر فلسفی است که با پرورش محض هر یک از این جنبه‌ها تفاوت دارد. آن چه به عنوان یک مربی یا ولی علاقه‌مند به ایجاد این نگاه در کودکان باید بدانیم، این است که تفکر فلسفی به سبب ماهیت متفاوتی که محتوای مورد بحث در آن، نیازمند رشد کامل بخشی از ساختارهای ذهنی کودک و نوجوان است که آن را رسیدن به مرحله‌ی تفکر انتزاعی^۶ می‌دانند، با توجه به این که این تفکر تقریباً در سن ۱۲ سالگی شکل می‌گیرد، ممکن است به ذهن برسد، برنامه‌ی پرورش تفکر فلسفی تا قبل از این سن بی‌فایده است؛ بنابراین ذکر مطالب زیر می‌تواند روشنگر باشد.

مراحل رشد و شکل‌گیری هر یک از جنبه‌های تفکر در انسان متفاوت است. مشاهدات و بررسی‌ها نشان می‌دهد گاهی نبود زیرساخت‌های اصلی، مانعی مهم برای ایجاد تفکر فلسفی در سنین بالاتر خواهد بود؛ مثلاً چنانچه تفکر منطقی و ادراک شهودی در سنین پایین‌تر به موقع شکل نگرفته باشند، برای پرورش تفکر فلسفی راه ناهموارتر خواهد بود. از طرفی بعضی پژوهش‌های اخیر درباره‌ی مراحل رشد انسان نشان می‌دهد بسیاری افراد، حتی در سنین بزرگسالی نیز، صاحب تفکر انتزاعی نیستند. این نظریات ما را بر آن داشت در برنامه‌ی آموزش فلسفه یا پرورش تفکر فلسفی به این زیرساخت‌ها توجه کنیم و با پایین آوردن سن آموزش، به پرورش نسلی بیندیشیم که قبلاً مهارت‌های لازم را در تفکر منطقی، شهودی، و خلاق در زمان طبیعی و مناسب خود پیدا کرده‌اند و اکنون به راحتی می‌توان با

استفاده از ظرفیت تفکر انتزاعی به پرورش جنبه‌ی فلسفی ذهن آنان پرداخت و حتی ورود به این دوره را تسریع و تسهیل کرد. (البته در پرورش جنبه‌های دیگر نیز، رویکرد فلسفی وجود دارد.)